

Η εσωτερική διακόσμηση των μυκηναϊκών μεγάρων

Βασιλική Καλεσιπούλου
Αρχαιολόγος

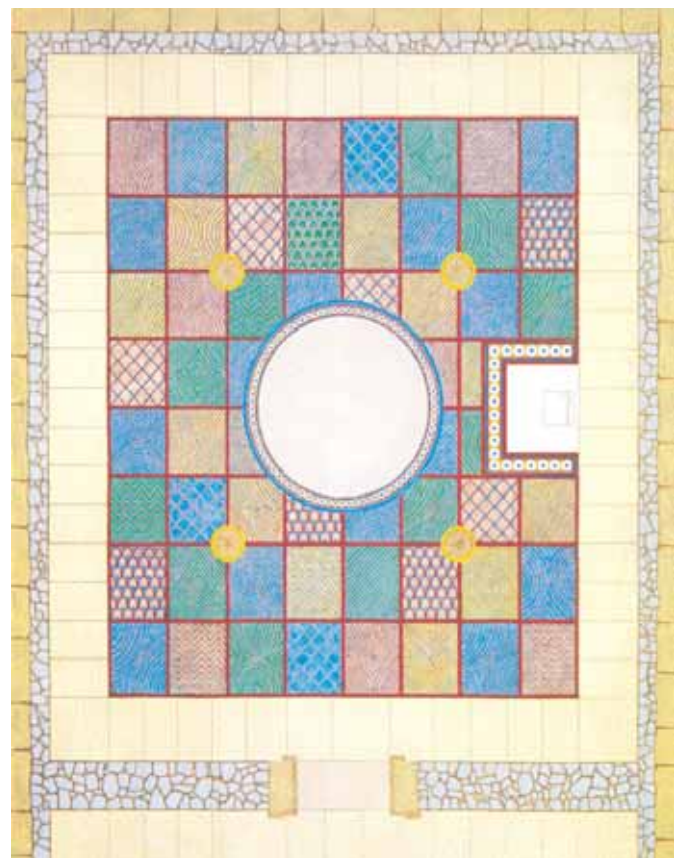
Στην Ύστερη Εποχή του Χαλκού, στον ελλαδικό χώρο ακμάζει ένα ανακτορικό σύστημα εκτενούς εξουσίας σύμφωνα με το οποίο μεγάλα ανακτορικά συγκροτήματα όριζαν μια ευρύτερη περιοχή κάτω από την εξουσία ενός ισχυρού άνακτα. Η δύναμη αυτών των Μυκηναίων ηγεμόνων προδίδεται και σήμερα ακόμα από τις οχυρώσεις που ήρθαν στο φως κατά τις ανασκαφές του 19ου αιώνα.

Το τριμερές μέγαρο των Μυκηνών αποτελείται από την αίθουσα, τον πρόδομο και το δόμο. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι το μέγαρο ήταν διώροφο βασιζόμενοι στη διαφορά ύψους του νότιου διαδρόμου και του μεγάρου, ενώ άλλοι, υπολογίζοντας το ύψος των κίωνων, κάνουν λόγο για έναν όροφο.¹ Οι εσωτερικές του διαστάσεις είναι 23 x 11 μ. Η αίθουσα είναι μια ανοικτή στοά με δύο ξύλινους κίονες. Στον βόρειο τοίχο ίσως υπήρχε ξύλινη κλίμακα, ενώ υπολείμματα βωμού βρέθηκαν κάτω από το δάπεδο. Ο πρόδομος επικοινωνούσε με την αίθουσα με δίφυλλη θύρα, της οποίας σώζεται το κατώφλι. Ο δόμος του μεγάρου δεν έχει σωθεί πλήρως, στο κέντρο βρίσκεται η κυκλική εστία που απαντά σε όλα τα μυκηναϊκά μέγαλα. Θα υπήρχαν ασφαλώς τέσσερις ξύλινοι κίονες που στήριζαν τη στέγη καθώς και άνοιγμα στην οροφή για την έξοδο του καπνού. Πιθανόν να είχε πλήρη καπνοδόχο, ενώ δεν μπορούμε να μιλήσουμε με βεβαιότητα για παράθυρα. Το μέγαρο χρονολογείται στην α' οικοδομική φάση του ανακτόρου γύρω στο 1300 π.Χ.²

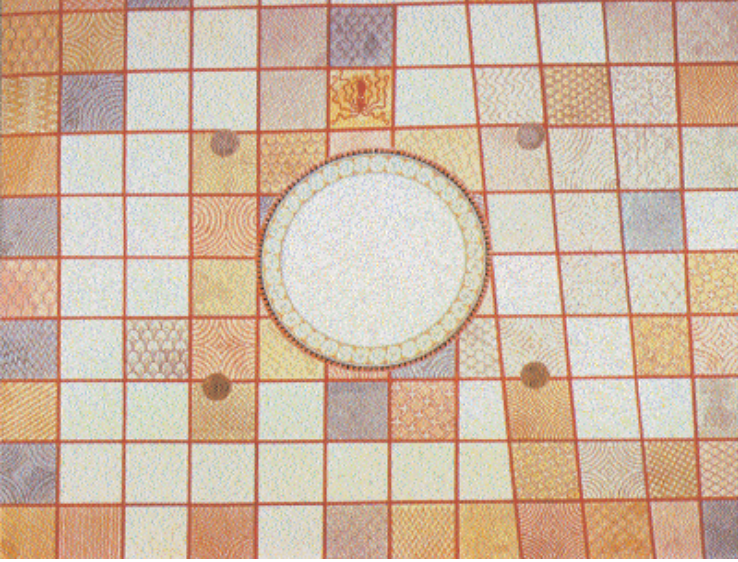
Το μέγαρο της Τίρυνθας χρονολογείται στα τέλη του 13ου αιώνα, είχε έναν μόνο όροφο και ήταν τριμερές, η αίθουσα ήταν δίστυλη. Βρίσκεται σε υψηλότερο επίπεδο από την αυλή, κάτι που δεν απαντά σε άλλο μέγαρο, και η διαφορά αυτή εξισορροπείται με δύο βαθιές, ο πρώτος από αμμόλιθο και ο δεύτερος από κόκκινο ασβεστόλιθο.³ Τα δύο σκαλοπάτια καταλαμβάνουν όλη την πρόσοψη, είναι από πλάκες διαφορετικού μήκους, ταιριασμένες όμως με απόλυτη ακρίβεια. Στο δόμο υπήρχε κυκλική εστία και τέσσερις κίονες, ενώ στην ανατολική πλευρά σώζεται η βάση του θρόνου του άνακτα. Βορειώς του οικοδομήματος αυτού, σώζεται ένα μικρότερο και πιθανόν παλαιότερο μέγαρο, διμερές, στο εσωτερικό του οποίου διακρίνονται ακόμα η εστία και ίχνη της θέσης του θρόνου.⁴

Το μέγαρο του Εγκλιανού χρονολογείται στον 13ο αιώνα, είναι τριμερές και είχε οπωσδήποτε κάποιου είδους ξύλινο

εξώστη ως δεύτερο όροφο. Η αίθουσα είναι μια μονόστυλη στοά. Ο πρόδομος σώζει, δίπλα από τη θύρα που τον ενώνει με την αίθουσα του θρόνου, θέση για το φρουρό. Στο δόμο σώζεται σε καλή κατάσταση η κυκλική βάση των κίωνων και η εστία που αυτοί περιέβαλλαν. Στον βορειοανατολικό τοίχο του δόμου υπάρχουν ίχνη της βάσης του ανακτορικού θρόνου. Το μέγαρο του Εγκλιανού είναι αυτό που σώζεται σε καλύτερη κατάσταση από οποιοδήποτε άλλο.⁵

1. Το δάπεδο του δόμου του μεγάρου των Μυκηνών (αναπαράσταση: Ε. Ολύμπιος).

2. Το γραπτό δάπεδο και η εστία του μεγάρου της Πύλου (σχέδιο: P. de Jong).

Η διακόσμηση των δαπέδων

Τα δάπεδα είναι στο μεγαλύτερο μέρος τους επιστρωμένα με ασβεστοκονίαμα σε αντίθεση με τα κρητικά μέγαρα όπου τοποθετούσαν λίθινες πλάκες.

Η διακόσμηση στα τρία δωμάτια του μεγάρου των Μυκηνών διαφέρει. Η αίθουσα ήταν καλυμμένη με πλάκες γυψόλιθου (εισαγόμενες πιθανόν από την Κρήτη),⁶ οι οποίες σκέπαζαν παλαιότερο στρώμα στο οποίο βρέθηκαν τεμάχια τοιχογραφιών.⁷ Το δάπεδο του προθαλάμου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Κοντά στους τοίχους υπήρχε μια σειρά από πλάκες γυψόλιθου πλάτους 1 μ. περίπου. Το κεντρικό τμήμα που απομένει ήταν στρωμένο με ασβεστοκονίαμα χωρισμένο σε τετράγωνα με γραμμές σκοτεινού ερυθρού βάμματος. Τα τετράγωνα αυτά ήταν διακοσμημένα με γεωμετρικά μοτίβα που θυμίζουν αυτά στους κίονες του θησαυρού του Ατρέα. Ελάχιστη ίχνη των κοσμημάτων αυτών έχουν σωθεί, υπάρχουν όμως απομεινάρια κίτρινου, ερυθρού και κυανού χρώματος.⁸ Ανάλογο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το δάπεδο του δόμου, είναι όμως αρκετά κατεστραμμένο. Έχει δύο ή τρία στρώματα ασβέστη (ο Μυλωνάς αναφέρει τέσσερα),⁹ από τα οποία το ανώτερο είναι το λιγότερο επιμελημένο. Ο Τσουντας αναφέρει ότι το χρόνο της ανασκαφής, το 1886, ήταν ορατές οι χαραγμένες διπλές γραμμές που διαιρούσαν το επίχρισμα σε τετράγωνα διαστάσεων 1,25-1,40 μ., ενώ η μεταξύ των γραμμών απόσταση είναι 0,042-0,046 μ. Κοντά στους τοίχους υπήρχε και εδώ περιθώριο από πλάκες πλάτους 1,15 μ.¹⁰

Η διακόσμηση στο μεσσηνιακό μέγαρο έχει διατηρηθεί σε αρκετά καλή κατάσταση. Στην αίθουσα υπάρχουν ίχνη μιας πιο πρώιμης φάσης, στον βόρειο τοίχο. Διακρίνονται βαμμένα τόξα και κατακόρυφες γραμμές, ενώ γύρω από τον κίονα υπάρχουν διακοσμητικοί δακτύλιοι.¹¹ Στην ύστερη φάση της διακόσμησης το επιχρισμένο με ασβέστη δάπεδο χωρίστηκε σε 8 ορθογώνια με 3 διπλές γραμμές βαμμένες ενώ ανάμεσά τους (απέιχαν 0,05-0,06 μ. μεταξύ τους) υπήρχε ερυθρό χρώμα. Η μεσαία σειρά έγινε ελαφρώς πλατύτερη, ενώ η βορειοανατολική έχει υποστεί ανεπαρκή ζημιά. Το δάπεδο θα μπορούσε να είχε χωριστεί

σε συμμετρικά ορθογώνια δίνοντας ένα αρμονικό αποτέλεσμα. Όμως δίνοντας μήκος 1,28 μ. σε κάθε τετράγωνο, μένει ένα τμήμα κενό 0,425 μ. στον βορειοδυτικό τοίχο. Το τμήμα αυτό διακοσμήθηκε όπως και το υπόλοιπο, άλλα το γεγονός ότι τέτοια λάθη συμβαίνουν και στο δόμο δείχνει ότι η αισθητική ήταν πολυτέλεια στις τελευταίες φάσεις του ανακτόρου.¹²

Παρά τις καταστροφές ο Piet de Jong κατάφερε να αναπαραστήσει τη διακόσμηση ορισμένων ορθογωνίων. Ξεκινώντας από βορειοανατολικά συναντά κανείς ένα αγαπημένο θέμα των Μυκηναίων. Ομόκεντρα τόξα που ξεκινούν από τις γωνίες, ενώ στο κέντρο υπάρχουν δύο μοτίβα στο σχήμα του διαμαντιού. Το δεύτερο ορθογώνιο διακοσμείται με παράλληλα οδοντωτά σχήματα. Ένα τρίτο φέρει κύκλους διάσπαρτους σε όλη την επιφάνεια. Το τέταρτο φέρει δικτυωτά μοτίβα ή μοτίβα που μοιάζουν με λέπια ψαριών. Το πέμπτο είναι κενό, η διακόσμησή του έχει καταστραφεί. Το έκτο έχει ίχνη παράλληλων οδοντωτών μοτίβων. Παρόμοια διακόσμηση έχουν το έβδομο και το όγδοο ενώ το ένατο φέρει λοξές ταινίες.

Στη δεύτερη σειρά, στο πρώτο και στο όγδοο ορθογώνιο συναντά κανείς το μοτίβο των παράλληλων οδοντωτών κοσμημάτων. Το τρίτο έχει τόξα ενώ τα υπόλοιπα έχουν καταστραφεί. Στην τρίτη σειρά μόνο το έβδομο ορθογώνιο σώζει ζωγραφισμένα τόξα.¹³ Στη βορειοανατολική πλευρά υπάρχει ένα τμήμα διακοσμημένο με δύο αλλόκοτους ιχθύς με πλατύ κεφάλι και πεπλατυσμένη ουρά. Θυμίζουν έναν παρόμοιο ιχθύ στο δωμάτιο 50 του ανακτόρου. Φαίνονται να είναι καλυμμένοι από ένα ζεύγος τεμνόμενων γραμμών. Ίσως ανήκουν σε προγενέστερη από τις δύο φάσεις. Ίσως όμως πρόκειται για μία από τις πολλές επιδιορθώσεις του επιχρίσματος, ορισμένες από τις οποίες, λόγω των συχνών καταστροφών, δεν θα είχαν μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ τους.¹⁴

Το δάπεδο του προθαλάμου είναι διακοσμημένο με παρόμοιο τρόπο όπως η αίθουσα αλλά είναι σε μεγάλο βαθμό κατεστραμμένο από πυρκαϊά. Το επίχρισμα είναι χωρισμένο με τέσσερις κάθετες γραμμές σε δέκα τετράγωνα. Μόνο μία στενή λωρίδα κοντά στον βορειοανατολικό και στον βορειοδυτικό τοίχο προσφέρει ένα δείγμα της διακόσμησης. Το πρώτο τετράγωνο της πρώτης σειράς περιέχει ακανόνιστους κύκλους κόκκινου βάμματος σε ανοιχτόχρωμο βάθος. Το δεύτερο είναι διακοσμημένο με τόξα, όπως και το όγδοο. Το δέκατο έχει το μοτίβο των λεπιών ψαριού. Στην τρίτη σειρά δύο τετράγωνα έχουν διακόσμηση με ταινίες και χαραγμένες γραμμές. Στην τέταρτη το δεύτερο έχει κύκλους με μία γραμμή στο κέντρο τους. Κύκλοι υπάρχουν και στο έκτο. Το ένατο φέρει το δικτυωτό κόσμημα και το δέκατο τόξα. Όλα τα υπόλοιπα τετράγωνα είναι κατεστραμμένα, ενώ απομεινάρια παλαιότερου επιχρίσματος είναι ορατά σε ορισμένα σημεία.¹⁵ Το δάπεδο του δόμου είναι επίσης χωρισμένο σε τετράγωνα με ακμή

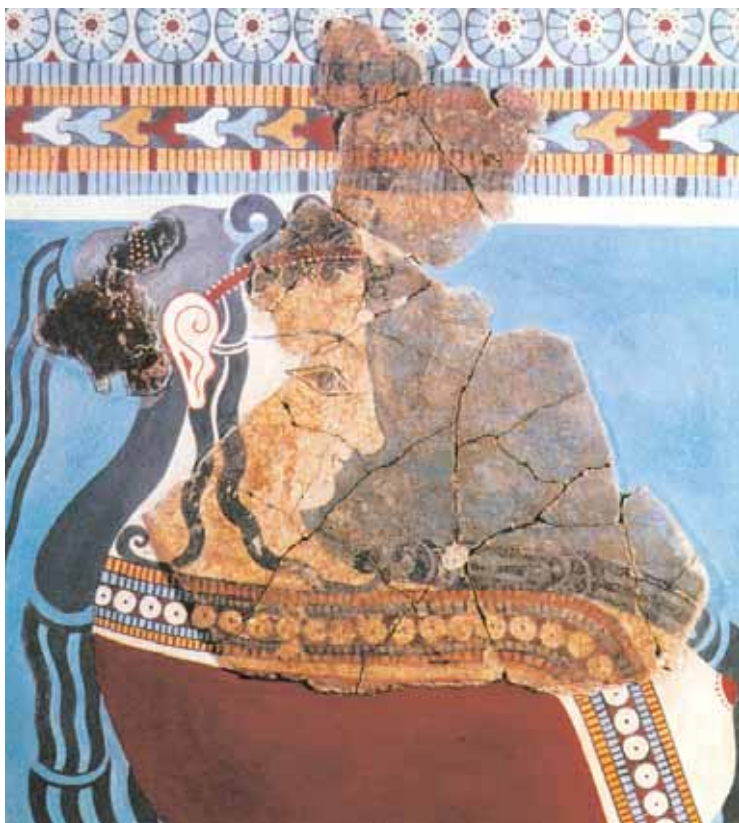
3. Τμήμα τοιχογραφίας από τις Μυκήνες, με παράσταση γυναικείας μορφής, ίσως ιέρειας ή θεάς της γονιμότητας. Φοράει σκούφο με βλαστόσχημο λοφίο, γνωστό από παραστάσεις γρυπών, σφιγγών ή γυναικών που σχετίζονται με τη λατρεία, και κρατάει πιθανότατα φούντες σιτηρών. 13ος αι. π.Χ. Ναύπλιο, Αρχαιολογικό Μουσείο.

1,08 μ. περίπου. Χωρίζονται με δύο παράλληλες γραμμές που απέχουν 0,056 μ.-0,065 μ. μεταξύ τους. Το έτος της ανασκαφής διαφαίνονταν ακόμα ίχνη ερυθρού χρώματος ανάμεσα στις γραμμές. Όλος ο χώρος καλύπτεται από 120 τετράγωνα. Εξαιτίας κακού υπολογισμού η δέκατη και η ενδέκατη σειρά (από βορειοδυτικά προς νοτιοανατολικά) είναι μικρότερες από τις υπόλοιπες. Το αποτέλεσμα γίνεται περισσότερο άτεχνο καθώς μία λοξή γραμμή, η έβδομη, ενώ θα έπρεπε να αγγίζει τον βορειοανατολικό τοίχο, τελικά καταλήγει στη βόρεια πλευρά της εστίας, ενώ η όγδοη σειρά ξεκινά κανονικά και λοξεύοντας καταλήγει στον βορειοανατολικό τοίχο στο σημείο περίπου που θα κατέληγε η έβδομη σειρά. Όλες οι επόμενες γραμμές σχεδιάστηκαν παράλληλα με τη λοξή όγδοη δημιουργώντας έντονη ασυμμετρία. Τα τελευταία τετράγωνα, αυτά των τεσσάρων τελευταίων γραμμών μετατρέπονται σε τραπεζοειδή. Πιθανότατα όλη αυτή η ασυμμετρία δημιουργήθηκε από λάθος των σχεδιαστών καθώς δεν μπορούσαν να τραβήξουν την όγδοη γραμμή λόγω των κιόνων.¹⁶

Εξήντα τέσσερα τετράγωνα σώζουν ίχνη της διακόσμησης, όλα τα άλλα έχουν καταστραφεί. Από αυτά υπάρχει ένα, το δεύτερο μπροστά από το θρόνο, που εικονίζει ένα νατουραλιστικό θέμα. Ένας οκτάπους με μεγάλους οφθαλμούς και συμμετρικούς, καμπύλους πλοκάμους. Στα υπόλοιπα τετράγωνα επικρατούν γεωμετρικά μοτίβα. Πα-

ράλληλες γραμμές, διαγώνιες και άλλες που διασταυρώνονται, παράλληλα οδοντωτά μοτίβα, κοσμήματα σε σχήμα λεπιού. Όλα αυτά σε συνδυασμό με τα πλούσια χρώματα, ερυθρό, κίτρινο, κυανό, μελανό και λευκό, δίνουν ένα μοναδικό ποικιλόχρωμο αποτέλεσμα καθώς τα ίδια μοτίβα επαναλαμβάνονται σε πλάκες που απέχουν μεταξύ τους. Υπάρχουν και ορισμένα τετράγωνα που διαφέρουν από τα άλλα και ίσως η διαφοροποίηση αυτή να είχε κάποιο σκοπό. Στο δάπεδο έχουν βρεθεί ελάχιστα κομμάτια πεσμένου ασβέστη και αυτό αποτελεί τεκμήριο πως ο εξώστης του μεγάρου ήταν ξύλινος.¹⁷ Το μέγαρο της Τίρυνθας ήταν διακοσμημένο με ανάλογο, μεγαλόπρεπο τρόπο. Στην αίθουσα, στη νοτιοδυτική γωνία φαίνεται επάνω στον ασβέστη ο διαχωρισμός του δαπέδου σε τετράγωνα και σε ορθογώνια με εγχάρακτες γραμμές. Όλος ο χώρος καλυπτόταν από 78 τετράγωνα. Κάθε ταινία ανάμεσα στα διαχωρισμένα τετράγωνα αποτελείται από τρεις παράλληλες γραμμές. Το δάπεδο του προθαλάμου δεν σώζει διαχωριστικές λωρίδες και τετράγωνα πάνω στο επίχρισμα.¹⁸

Το δάπεδο του δόμου είναι στρωμένο με ασβέστη – ο Schliemann έχει ανακαλύψει δύο διαφορετικά επίπεδα που αποτελούν το υπόστρωμα και το λειασμένο ανώτερο στρώμα αντίστοιχα και χρονολογούνται φυσικά στην ίδια περίοδο. Το ανώτερο στρώμα σώζει βαθιές εγχάρακτες γραμμές όπως στην αίθουσα, αλλά με κάπως μικρότερα

4. Τμήμα τοιχογραφίας από την Τίρυνθα, που εικονίζει γυναικεία μορφή, ίσως προσκυνήτρια. 13ος αι. π.Χ. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

τετράγωνα. Ήταν χωρισμένα από ζώνες με ρόδακες και περιείχαν (ήταν εναλλάξ ζωγραφισμένες) ένα ζεύγος δελφινιών με γυρισμένες τις ράχες ή έναν οκτάποδα.¹⁹ Περιβάλλουν ένα τετράγωνο με δικτυωτό κόσμημα ενώ η διάταξη της διακόσμησης είναι αντίθετη προς την κατεύθυνση του θρόνου. Γύρω από τη βάση του θρόνου υπήρχαν τρεις ζώνες από ημιρόδακες.²⁰ Διακόσμηση με θαλάσσια όντα, φυσιοκρατικά αποδοσμένα και τοποθετημένα χωρίς διαχωρισμό στο δάπεδο έχουν βρεθεί σε ένα μικρό ιερό στην Αγία Τριάδα που χρονολογείται τον 14ο αι. π.Χ.²¹ Στη βόρεια πλευρά του δόμου διακρίνονται ίχνη ερυθρού χρώματος, ενώ οι διαχωριστικές λωρίδες πρέπει να ήταν βαμμένες με κυανό χρώμα.²² Στο μικρό μέγαρο της Τίρυνθας το δάπεδο έχει επάλληλα στρώματα ασβεστοκονιάματος και διακοσμείται κατά τετράγωνα με φολιδωτούς ρόμβους και αφηρημένα φυτικά μοτίβα όπως και το δάπεδο του μεγάλου μεγάρου.²³

Οι εστίες

Οι κυκλικές εστίες που βρίσκονταν στο δόμο των μεγάρων ήταν βασικό αρχιτεκτονικό στοιχείο και κεντρικό σημείο της καθημερινής ζωής των μεγάρων. Δυστυχώς από την εστία των Μυκηνών έχει σωθεί μόνο το ένα τρίτο, η υπόλοιπη είναι κατεστραμμένη. Βρίσκεται ακριβώς στο κέντρο της αίθουσας του θρόνου και γύρω της υπήρχαν

σε τετράγωνο τέσσερις ξύλινοι κίονες με λίθινη βάση. Στη βάση των κίωνων ο Τσούντας βρήκε χάλκινα ελάσματα που τους προστάτευαν από την υγρασία.²⁴ Η εστία είχε διάμετρο 3,40 μ.,²⁵ ο Μυλωνάς αναφέρει ότι είναι 3,70 μ.,²⁶ και υψώνεται 0,15 μ. από το έδαφος. Είναι κατασκευασμένη από πηλό και περικλείεται από πωρόλιθο. Όλη η εστία καλύπτεται από ασβεστοκονίαμα «δέκα τουλάχιστον στρωμάτων» αναφέρει ο Μυλωνάς,²⁷ ο Τσούντας όμως στην αναφορά του από την ανασκαφή τα αριθμεί σε πέντε.²⁸ Τα επιχρίσματα ήταν όλα διακοσμημένα και όπως συμπεραίνεται από τη διακόσμηση δεν ήταν σύγχρονα. Στις κάθετες πλευρές υπήρχαν φλογόσχημα κοσμήματα, βαμμένα με σκοτεινό ερυθρό χρώμα, ενώ στο τρίτο στρώμα υπήρχε κυματοειδές κόσμημα με κάθετες γραμμές χωρίς όμως ρόδακες.²⁹

Μια καλή εικόνα για την εστία του μεγάρου των Μυκηνών μπορεί να σχηματίσει κανείς αν μελετήσει αυτή του Εγκλιανού, η οποία είναι η καλύτερα σωζόμενη. Ήταν επιχρισμένη με ασβεστοκονίαμα εξαιρετικής ποιότητας και διακοσμημένη. Δεν βρίσκεται ακριβώς στο κέντρο του δόμου ενώ η διάμετρός της είναι 4,02 μ. και υψώνεται 0,010-0,17 μ. από το δάπεδο. Το εξωτερικό ανώτερο στρώμα ασβέστη αποδίδει ένα διακοσμητικό μοτίβο αλληλοσυνδεδεμένων σπειρών που διατρέχουν όλη την περιφέρεια της εστίας. Οι σπείρες θα ήταν χρωματισμένες με ερυθρό όπως και ο πυρήνας τους και ορισμένες με κίτρινο, ενώ το περίγραμμά τους ήταν με μελανό χρώμα σχεδιασμένο. Τα τρίγωνα που σχηματίζονται άνωθεν και κάτωθεν του σπειροειδούς κοσμήματος ήταν βαμμένα με ερυθρό και πορτοκαλί χρώμα. Όλο το διακοσμητικό μοτίβο περικλείεται ανάμεσα σε δύο λωρίδες ερυθρού χρώματος που ορίζονται με τη σειρά τους από μελανές γραμμές. Το ερυθρό χρώμα σε ορισμένα σημεία γίνεται πορτοκαλί, πιθανόν το αρχικό χρώμα έχει αλλοιωθεί από τις υψηλές θερμοκρα-

5. Τοιχογραφία από την αίθουσα του θρόνου του ανακτόρου της Πύλου. Εικονίζεται πτηνό και ανδρική μορφή που παίζει πεντάχορδη λύρα (αναπαράσταση: Piet de Jong).

6. Η εστία του μεγάρου στο ανάκτορο της Πύλου.

σίες. Στο δυτικό τέταρτο της εστίας η διακόσμηση έχει υποστεί καταστροφή.³⁰

Στην εστία σώζονται ίχνη από άλλες τέσσερις καλλιτεχνικές φάσεις, προφανώς πρωιμότερες αυτής των ερυθρών σπειρών. Η διακόσμηση της δεύτερης φάσης είναι πανομοιότυπη με αυτήν που περιγράφηκε τόσο στα σχέδια όσο και στα χρώματα. Ίχνη της διακρίνονται στη βορειοδυτική πλευρά της κυκλικής κατασκευής. Στο ίδιο σημείο διακρίνονται λωρίδες (αυτή τη φορά το πορτοκαλί αντικαθιστά το ερυθρό) και κάποιο κόσμημα ανάμεσα στις λωρίδες, που είναι τα απομεινάρια της πρωιμότερης διακόσμησης. Από την τέταρτη φάση έχει σωθεί μόνο ένα σημείο κίτρινου και μελανού βάμματος, ενώ από την πέμπτη φάση δεν υπάρχουν ίχνη διακόσμησης.³¹ Στο πλαϊνό μέρος της κυκλικής εστίας σώζονται διακοσμητικά μοτίβα μόνο από τις τρεις νεότερες φάσεις, οι άλλες δύο δεν άφησαν ίχνη. Το κυρίαρχο διακοσμητικό στοιχείο είναι ένα οδοντωτό σχήμα που περιτρέχει όλο το πλαϊνό χείλος. Η βορειοανατολική πλευρά σε ένα ράισμα σώζει τρία μελανά «δόντια» σε ανοιχτόχρωμο βάθος που ανήκουν στην τρίτη φάση. Στην ίδια πλευρά υπάρχουν οδοντωτά μοτίβα της δεύτερης φάσης, τα οποία σήμερα φαίνονται μελανά, ίσως όμως ήταν ερυθρού χρώματος. Ανάμεσά τους υπάρχει κάποιο δυσδιάκριτο κόσμημα που ο Piet de Jong πιστεύει ότι ήταν ρόδακες άτεχνα σχεδιασμένοι.³² Ομοίως μελανά σε ανοιχτόχρωμο βάθος σώζονται σήμερα τα «δόντια» του ανώτερου επιχρίσματος της εστίας τα οποία εσωτερικά έχουν το καθένα μία στίξη. Προφανώς να μην ήταν όμως αυτά τα αρ-

χικά χρώματα.

Η διακόσμηση του όρθιου χείλους της εστίας σώζεται στο βορειοδυτικό ήμισυ της περιφέρειας. Ανήκει στην τελευταία φάση (ύστερη) και αποτελείται από φλογόμορφα κοσμήματα που φαίνονται σκουρόχρωμα σε ανοιχτό βάθος και κάμπτουν προς τα αριστερά. Ο Eugene Vanderpool αναφέρει ότι το 1952 είδε ορισμένα από αυτά βαμμένα ερυθρά και με περίγραμμα. Σε ένα μικρό ράισμα σώζεται και η διακόσμηση μιας πρωιμότερης φάσης με φλογόμορφα μελανά κοσμήματα σε λευκό βάθος που κάμπει προς τα δεξιά. Οι ερευνητές συμπεραίνουν ότι γενικά οι πρωιμότερες φάσεις διακόσμησης είναι περισσότερο φροντισμένες από αυτήν της επιφάνειας της εστίας.³³

Η εστία του μεγάλου μεγάρου της Τίρυνθας είναι αρκετά κατεστραμμένη, σχεδόν μόνο το περίγραμμα έχει διασωθεί.³⁴ Πρόκειται για έναν κύκλο διαμέτρου 3,30 μ., ο οποίος είναι καλυμμένος με άργιλο ή πηλασβέστη. Δυστυχώς δεν υπάρχουν καθόλου ίχνη διακόσμησης.³⁵ Κεντρική εστία, τετράγωνου όμως σχήματος, έχει βρεθεί και στο μικρό μέγαρο της Τίρυνθας χωρίς ωστόσο να υπάρχουν διακοσμητικά στοιχεία.³⁶

Η διακόσμηση των τοίχων

Οι τοίχοι δυστυχώς σώζονται σε ελάχιστο ύψος ή και καθόλου. Από το μέγαρο των Μυκηνών έχουν σωθεί πενιχρά ίχνη διακόσμησης των τοίχων, οι οποίοι ήταν όλοι επιστρωμένοι με ασβεστοκοκινίαμα. Στον πρόδομο το κατώτερο μέρος ήταν ζωγραφισμένο με μια ζώνη αμφιμημοροδάκων³⁷ διαμορφωμένων σε τρίγλυφα και μετόπες, που μιμείται παρόμοιο

7. Η αίθουσα του θρόνου και η εξωτερική όψη (άποψη από την αυλή) του ανακτόρου της Πύλου (αναπαράσταση: Piet de Jong).

μοτίβο, το οποίο περιέτρεχε την αυλή του ανακτόρου, ενώ θυμίζει ελαφρώς το αλαβάστρινο διάζωμα της Τίρυνθας άλλα σε μικρότερο μέγεθος.³⁸ Στον πρόδομο έχουν βρεθεί σπαράγματα τοιχογραφιών που διακοσμούσαν τους τοίχους.³⁹ Από το δόμο του μεγάρου ο βόρειος τοίχος σώζεται σε ελάχιστο ύψος και κάποτε καλυπτόταν από νωπογραφία από την οποία σώζονται ορισμένα σπαράγματα. Ο Τσούντας αναφέρει ότι αναπαριστούσε στρατιώτες και ιπποκόμους. Αντίθετα, ο Rodenwalt περιέγραψε οπλίτες, άρματα και γυναίκες που παρακολουθούν την προετοιμασία. Προφανώς το θέμα όλης της τοιχογραφίας ήταν κάποια νικηφόρα μάχη των Μυκηναίων την οποία απαθανάτισε ο καλλιτέχνης. Η παράσταση δεν θα έφτανε ως το δάπεδο αλλά το κατώτερο μέρος του τοίχου θα έφερε διάζωμα διακοσμημένο με ημιρόδακες, φλεβώσεις που μιμούνται αυτές του μαρμάρου ή θαλάσσια και φυτικά μοτίβα.⁴⁰

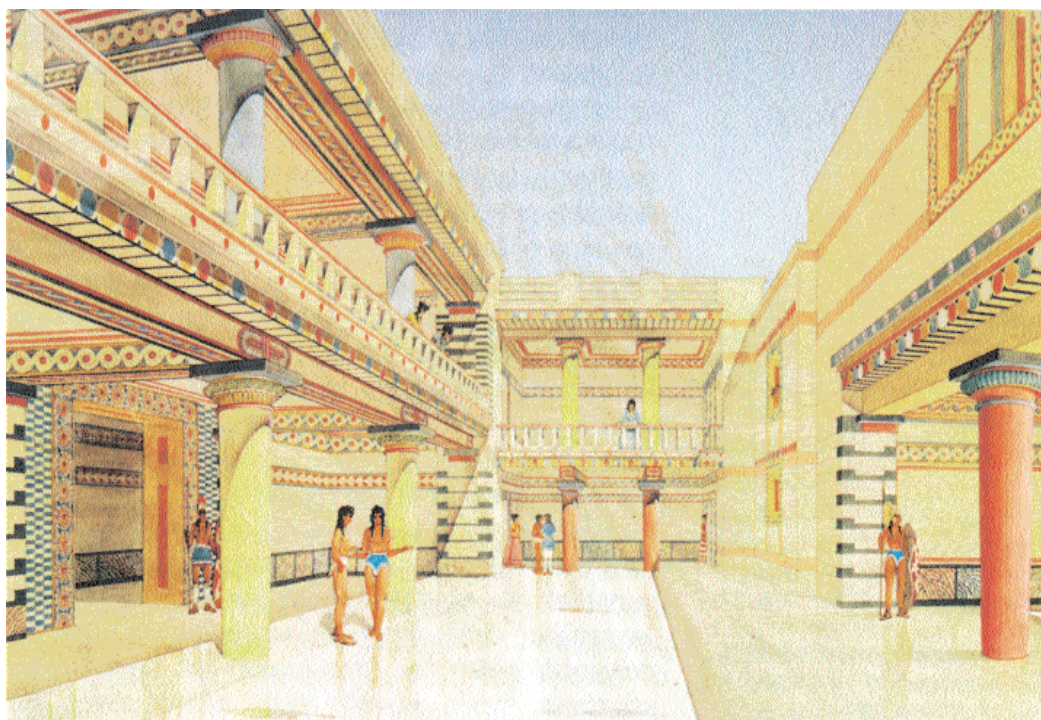
Από τον προθάλαμο του μεγάρου της Τίρυνθας προέρχεται το περίφημο αλαβάστρινο διάζωμα που προφανώς κοσμούσε το κατώτερο μέρος του τοίχου. Την αναπαράστασή του έχει κάνει ο D rfeld, ενώ τα αλαβάστρινα υπολείμματα βρίσκονται στην Αθήνα. Αποτελείτο από πλάκες κυανής υαλόμαζας, από τις οποίες εφτά έχουν σωθεί, οι τέσσερις είναι ορθογώνιες και θυμίζουν τρίγλυφα δωρικού ναού ενώ οι υπόλοιπες, οι οποίες είναι τετράγωνες, μοιάζουν με μετόπες. Τα τρίγλυφα και οι μετόπες εναλλάσσονταν στο διάζωμα, είναι όμως αρκετά κατεστραμμένα και τα ανάγλυφα μοτίβα είναι δύσκολο να αναγνωριστούν. Τα τρίγλυφα είχαν τρεις εγχάρακτες κάθετες ταινίες στο ανώτερο μέρος τους, από τις οποίες δύο εξωτερικές ήταν στολι-

σμένες με ρόδακες, ενώ η μεσαία μάλλον δεν είχε κόσμημα. Οι ρόδακες είχαν ένα σφαιρικό κομμάτι υάλου στο κέντρο τους. Οι μετόπες κοσμήθηκαν με δύο ελλειψοειδή μοτίβα που ενώνονταν στο κέντρο και σχημάτιζαν στο σύνολό τους έναν ημιρόδακα με 19 διπλά φύλλα.⁴¹ Γύρω από τον ημιρόδακα υπήρχε μια ταινία από συνεχόμενα σπειροειδή ενωμένα μοτίβα που είναι ένα αέναο σχήμα και το πρότυπό τους βρίσκεται στην τοιχογραφία VIIb. Το τρίγωνο που σχηματίζεται ανάμεσα στους ρόδακες πρέπει να ήταν ερυθρό βαμμένο.⁴² Το διάζωμα πιθανόν στερεωμένο σε ξύλινους δοκούς.

Το διάζωμα βρέθηκε στον δυτικό τοίχο του δωματίου, αλλά η αρχική θέση του δεν πρέπει να ήταν εκεί. Συγκρίνοντας την πίσω πλευρά του, τα τελειώματα του διαζώματος, και τον δυτικό τοίχο, ο Schliemann καταλήγει ότι δεν εφαρμόζει σε αυτή τη θέση αλλά ότι μεταφέρθηκε εκεί τις τελευταίες μέρες της ζωής του ανακτόρου από άγνωστο μέρος.⁴³ Παρόμοιες πλάκες υάλου όπως αυτές του μεγάρου της Τίρυνθας έχουν βρεθεί και στο Μενίδι. Από την αίθουσα του θρόνου σώζονται ακόμα ίχνη τοιχογραφιών. Αποσπάσματα που παριστάνουν κεφάλια, χέρι και πόδι, βραχίονα, παραστάσεις οχημάτων, κυνηγών με ακόντια, οχημάτων που τρέχουν, ελαφιών και διάφορα άλλα θέματα που δεν μπορούν να συνδυαστούν για να σχηματίσουν κάποια παράσταση.⁴⁴ Εκτός από αυτά τα σπαράγματα, από τους άλλους δύο χώρους δεν υπάρχουν ίχνη διακόσμησης. Αντίθετα, το μικρό μέγαρο της Τίρυνθας έχει δώσει πλήθος κομματιών ασβεστοκονιάματος από τους τοίχους τα οποία αποτελούν αποσπάσματα τοιχογραφιών. Από αυτό προέρχονται οι περίφημες τοιχογραφίες της πομπής των γυναικών, το κυνήγι του κάπρου, του άρματος με τις γυναίκες και μεμονωμένα αποσπάσματα ενός κάτω μέλους, ενός ανδρός με δόρυ, κεφαλές αλόγων.⁴⁵

Πλήθος αποσπασμάτων τοιχογραφιών και διακοσμητικών μοτίβων έχουν σωθεί επίσης από το μεσσηνιακό μέγαρο. Από την αίθουσα προέρχονται αποσπάσματα τοιχογραφιών με κυματοειδή τόξα που πρέπει να ήταν τοποθετημένα στο κάτω μέρος των τοίχων. Ήταν βαμμένα με μελανό, ερυθρό, λευκό και κίτρινο χρώμα. Ορισμένα άλλα μιμούνται τις ραβδώσεις του ξύλου.⁴⁶

Στον προθάλαμο βρέθηκαν

πεσμένα στο δάπεδο πολλά αποσπάσματα από μια τοιχογραφία ύψους 0,30 μ. που παρίστανε πομπή ανδρών. Οι έξι μορφές που διακρίνονται φαίνεται πως κατευθύνονταν προς τα αριστερά φορώντας μακριούς διακοσμημένους χιτώνες. Η μία μορφή είναι ψηλότερη από τις άλλες, φορεί περιδέρειο και λευκό χιτώνα, ίσως πρόκειται για ιερατική μορφή. Ένα άλλο κομμάτι δείχνει το γνωστό μοτίβο των ροδάκων μέσα σε λευκό και σκουρόχρωμο περιθώριο. Ένα τελευταίο κομμάτι έχει ζωγραφισμένο ένα κεφάλι ταύρου, ίσως πρόκειται για κάποια θυσία ή ιερή πομπή. Τα χρώματα της τοιχογραφίας είναι αλλοιωμένα από την ισχυρή φωτιά που κατέστρεψε το ανάκτορο, ενώ δεν γνωρίζουμε σίγουρα αν πράγματι τα κομμάτια αυτά ανήκουν στον προθάλαμο ή βρέθηκαν εκεί από το δόμο ή τον άνω όροφο.⁴⁷

Αρκετά κομμάτια έχουν βρεθεί πεσμένα στο δάπεδο του δόμου και είναι αρκετά για να σχηματίσει κανείς μια σαφή εικόνα του εσωτερικού χώρου. In situ έχει βρεθεί ένα κομμάτι στον νοτιοανατολικό τοίχο που μιμείται τις ραβδώσεις του λίθου (στο ίδιο ύψος όπως στην αίθουσα) με μία μελανή γραμμή σε λευκό βάθος. Στο ίδιο μέρος, στο δάπεδο όμως, βρέθηκε πεσμένο ένα κομμάτι που παριστάνει ένα συνεχές σπειροειδές κόσμημα. Παρόμοια σπειροειδή μοτίβα θα πρέπει να υπήρχαν άνωθεν και κάτωθεν των τοιχογραφιών. Πίσω από το θρόνο υπήρχε η τοιχογραφία των γρυπών και των λιονταριών. Εραλδικά στις δύο πλευρές του θρόνου είχαν τοποθετηθεί δύο φτερωτοί γρύπες και πίσω τους από ένα λιοντάρι. Στον βορειοανατολικό τοίχο υπήρχε η παράσταση ανδρικής μορφής πάνω σε βράχο που παίζει λύρα ενώ κοντά του πετάει ένα υπερφυσικά μεγάλο πτηνό. Διακοσμημένη πάντως θα ήταν και η οροφή όπως και οι παραστάδες των θυρών με γεωμετρικά ή φυτικά κοσμήματα.

Αναπαράστασεις των μεγάρων

Πολύ γνωστή είναι η αναπαράσταση της αίθουσας του θρόνου στον Εγκλιανό που έχει γίνει από τον Piet de Jong. Η αναπαράσταση πρέπει να αποδίδει αρκετά πιστά το εσωτερικό του χώρου την εποχή της ακμής του ανακτόρου, έχει όμως ένα μειονέκτημα. Δίνει την αίσθηση ότι ο χώρος είναι αχανής ενώ στην πραγματικότητα οι διαστάσεις του δεν είναι τόσο μεγάλες, το κτήριο είναι πιο κοντά στα ανθρώπινα μέτρα. Ο ίδιος έχει σχεδιάσει και το δάπεδο του δόμου με την εστία και τη διακόσμηση που είχε. Τέλος, έχει κάνει αναπαράσταση του πρόπυλου και της εξωτερικής όψης του μεγάρου.⁴⁸ Από το ανάκτορο των Μυκηνών έχει γίνει αναπαράσταση της κυκλικής εστίας με τα φλογόμορφα κοσμήματα και τη διακόσμηση του ανώτερου στρώματος από τον Ε. Ολύμπιο. Ο ίδιος έχει σχεδιάσει το συγκρότημα του μεγάρου από τη νοτιοδυτική πλευρά.⁴⁹ Οι αναπαράστασεις του μεγάρου της Τίρυνθας έχουν γίνει από τον H. Sulze, ο οποίος σχεδίασε την εξωτερική όψη της αίθου-

σας από την αυλή. Πολύ όμορφη είναι η σχεδιαστική απεικόνιση της ζωγραφικής του δόμου στο δάπεδο, χωρίς να σημειώνεται η διακόσμηση της εστίας. Ακόμα, οι Rodenwaldt και Σούρσος έχουν σχεδιάσει τα δύο θαλάσσια μοτίβα που κυριαρχούν στο δάπεδο του δόμου, τα δύο δελφίνια και τον οκτάποδα.⁵⁰ Τέλος, ο D rpfeld έχει δημοσιεύσει στην αναφορά από τις ανασκαφές στην Τίρυνθα την αναπαράσταση της διακόσμησης του αλαβάστρινου διαζώματος.

Τα μέγαρα του ηπειρωτικού ελλαδικού χώρου φαίνεται να ακολουθούν τα ίδια πρότυπα τόσο στη διακόσμηση όσο και στην αρχιτεκτονική διαρρύθμιση. Τα δάπεδα είναι παντού χωρισμένα σε τετράγωνα με διακοσμημένο το εσωτερικό τους με παρόμοια καλλιτεχνικά μοτίβα. Οι τοίχοι διακοσμούνται πάντα με νωπογραφίες που γίνονται με παρόμοια τεχνική σε όλα τα ανάκτορα. Στο κατώτερο μέρος των τοίχων υπάρχει συνήθως μια ζώνη που μιμείται τις φλεβώσεις του μαρμάρου ή του ξύλου.

Το ανάκτορο του Εγκλιανού φαίνεται ωστόσο να έχει, τουλάχιστον ως προς την αρχιτεκτονική, αρκετές κρητικές επιρροές. Ίσως η Μεσσηνία λόγω της γεωγραφικής της θέσης να είχε ιδιαίτερα ανεπτυγμένη επικοινωνία με την Κρήτη. Απόδειξη γι' αυτό είναι το γεγονός ότι το ανάκτορο δεν είχε τείχη (μπορεί κανείς να το συγκρίνει με τα κυκλώπεια τείχη των αργολικών μεγάρων). Αντίθετα έχει πλήθος αυλών, ένα ανακτορικό ιερό ενώ βρέθηκαν αρκετά ζεύγη λίθινων κεράτων που θα επέστεφαν τους εξωτερικούς χώρους. Τέλος, η αίθουσα του μεγάρου είναι μονόστυλη, κάτι που συναντάμε στις αίθουσες της Κνωσού και γενικά των κρητικών ανακτόρων.⁵¹ Αξιοπρόσεκτη είναι και η ασυμμετρία που υπάρχει στη ζωγραφική στο δάπεδο του μεγάρου στον Εγκλιανό. Ίσως αυτό δείχνει ότι τις τελευταίες μέρες ζωής του το ανάκτορο είχε να αντιμετωπίσει σημαντικά προβλήματα επιβίωσης και άμυνας, επομένως η διακόσμηση ήταν ίσως δευτερεύουσα υπόθεση.

Θα πρέπει να φανταστεί κανείς το εσωτερικό των μεγάρων όπως θα ήταν το 1200 π.Χ. Η εντύπωση που θα δημιουργείτο σε έναν ξένο επισκέπτη θα ήταν το λιγότερο καθηλωτική. Με την πολυχρωμία των τοιχογραφιών και των δαπέδων, την έντονη και υπερβολική ίσως διακόσμηση που δεν άφηνε κενό σχεδόν κανένα σημείο του χώρου. Με το φως από τις δάδες τη νύχτα ή το φυσικό φως που έμπαινε από την καπνοδόχο να ζωντανεύει τις μορφές στους τοίχους. Μια τέτοια εικόνα έχοντας στο μυαλό τους οι ανασκαφείς της Τίρυνθας θα αναρωτήθηκαν για το μέγαρο που ερχόταν στο φως «αν τελικά εκεί κατοικούσε ο Μυκηναίος άνακτας ή μήπως ο ίδιος ο Θεός».⁵²

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γ. Μυλωνάς, *Πολύχρυσες Μυκήνες*, Αθήνα 1983, σ. 105.
2. Στο ίδιο, σ. 100.
3. Σ. Ιακωβίδης, *Αι μυκηναϊκά ακροπόλεις*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις,

- 1973, σ. 23.
4. Στο ίδιο.
5. C. Blegen / M. Rawson, *The Palace of Nestor at Pylos in Western Messenia*, τόμ. 1, Cincinnati 1966, σ. 65-76.
6. Μυλωνάς, *ό.π.*, σ. 100.
7. Ιακωβίδης, *ό.π.*, σ. 91.
8. Μυλωνάς, *ό.π.*, σ. 100.
9. Στο ίδιο, σ. 101.
10. Χ. Τσουντας, «Η ανασκαφή στις Μυκήνες», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας* (1886), σ. 67-68.
11. Blegen / Rawson, *ό.π.*, σ. 65-68.
12. Στο ίδιο, σ. 68.
13. Στο ίδιο, σ. 69.
14. Στο ίδιο, σ. 74.
15. Στο ίδιο.
16. Στο ίδιο, σ. 83-84.
17. Στο ίδιο, σ. 84.
18. H. Schliemann, *Tiryns, the Prehistoric Palace of the Kings of Tiryns*, τόμ. 3, New York 1885, σ. 214-215.
19. Ιακωβίδης, *ό.π.*, σ. 22.
20. Α. Παπαδημητρίου, *Τίρυνς, ιστορικός και αρχαιολογικός οδηγός*, Αθήνα 2001, σ. 42.
21. Κ. Δημακοπούλου, *Ο μυκηναϊκός κόσμος, πέντε αιώνες πρώιμου ελληνικού πολιτισμού 1600-1100 π.Χ.*, ΥΠΠΟ, Αθήνα 1988, σ. 104-105.
22. Schliemann, *ό.π.*, σ. 224-225.
23. Ιακωβίδης, *ό.π.*, σ. 23.
24. Μυλωνάς, *ό.π.*, σ. 104.
25. Τσουντας, *ό.π.*
26. Μυλωνάς, *ό.π.*, σ. 104.
27. Στο ίδιο.
28. Τσουντας, *ό.π.*
29. Στο ίδιο.
30. Blegen / Rawson, *ό.π.*, σ. 85.
31. Στο ίδιο, σ. 86.
32. Στο ίδιο.
33. Στο ίδιο, σ. 87.
34. Ιακωβίδης, *ό.π.*, σ. 21.
35. Schliemann, *ό.π.*, σ. 222.
36. Ιακωβίδης, *ό.π.*, σ. 23.
37. Στο ίδιο, σ. 91.
38. Τσουντας, *ό.π.*, σ. 286.
39. Μυλωνάς, *ό.π.*, σ. 100.
40. Στο ίδιο, σ. 101.
41. Schliemann, *ό.π.*, σ. 285.
42. K. M Iler, *Tiryns*, τόμ. 2: *Die Fresken des Palastes*, Athens 1912, σ. 143.
43. Schliemann, *ό.π.*, σ. 291-292.
44. L. Mabel Lang, *The Palace of Nestor at Western Messenia (the frescoes)*, Cincinnati 1930, σ. 195.
45. Στο ίδιο, σ. 196.
46. Blegen / Rawson, *ό.π.*, σ. 70.
47. Στο ίδιο, σ. 75.
48. Ν. Παπαχατζής, *Παυσανίου Περιήγησις*, τόμ. 3: *Μεσσηνιακά και Ηλιακά*, Αθήνα 1979, σ. 179-181.
49. Μυλωνάς, *ό.π.*, σ. 101-103.
50. Παπαδημητρίου, *ό.π.*, σ. 34-43.
52. Γ. Λώλος, *Η πρωτεύουσα του Νέστορος και η γύρω περιοχή*, Αθήνα 1997, σ. 14.
52. K. M Iler, *Tiryns*, τόμ. 3: *Die Architektur der Burg und des Palastes*, Augsburg 1930, σ. 147.

- BARBER R.L.N., *Οι Κυκλάδες στην εποχή του χαλκού*, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, 1994.
- BLEGEN C. / M. RAWSON, *The Palace of Nestor at Pylos in Western Messenia*, τόμ. 1, Cincinnati 1966.
- ΔΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ Κ., *Ο μυκηναϊκός κόσμος, πέντε αιώνες πρώιμου ελληνικού πολιτισμού 1600-1100 π.Χ.*, ΥΠΠΟ, Αθήνα 1988.
- ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ Σ., *Αι μυκηναϊκά ακροπόλεις*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Αθήνα 1973.
- LANG L. Mabel, *The Palace of Nestor at Pylos in Western Messenia*, τόμ. 2: *The Frescoes*, Cincinnati 1969.
- ΛΩΛΟΣ Γ., *Η πρωτεύουσα του Νέστορος και η γύρω περιοχή*, (Πύλος Ημαθούς), Αθήνα 1997.
- ΜΥΛΩΝΑΣ Γ., *Πολύχρυσες Μυκήνες*, Αθήνα 1983.
- M ILLER K., *Tiryns. Die Ergebnisse der Ausgrabungen des Instituts*, τόμ. 3: *Die Architektur der Burg und des Palastes*, Deutsches Arch ologisches Institut, Augsburg 1930.
- , *Tiryns*, τόμ. 2: *Die Fresken des Palastes*, Deutsches Arch ologisches Institut, Athen 1912.
- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Α., *Τίρυνς, ιστορικός και αρχαιολογικός οδηγός*, Αθήνα 2001.
- ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΣ Ν., *Παυσανίου Περιήγησις*, τόμος 3: *Μεσσηνιακά και Ηλιακά*, Εκδοτική Αθηνών, 1979.
- SCHLIEMANN H., *Tiryns, the Prehistoric Palace of the Kings of Tiryns*, New York 1885.
- ΤΣΟΥΝΤΑΣ Χ., «Η ανασκαφή στις Μυκήνες», *Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας* (1886), σ. 59-79.
- WACE A.J.B., «Mycenae, the palace», *BSA* 25 (1921-1922), σ. 193-201.
- , «Mycenae, the palace. Annual meeting of subscribers», *BSA* 24 (1919-1920), σ. 216-217.

The Interior Decoration of the Mycenaean Megaron

Vassiliki Kalessiopolou

The megara in the three major Mycenaean sites in the Peloponnese follow the same model of architecture and decoration. They consist of three internally communicating areas, the floor of which was divided in rectangles painted with geometric and marine or abstract motives as the remaining traces of coloring indicate. A circular hearth, embellished with flame-like or other decorative schemes, occupied the center of the throne chamber. The walls were adorned with impressive paintings displaying hunting or procession scenes or with alabaster cornices, like the imposing one preserved in Tiryns, while the ceilings should have also been decorated, although no such remnants have survived.

Finally, all three megara might have had a second, probably wooden, storey, and their interior should have been particularly impressive, at least for the aesthetic standards of the prehistoric era.